

НЕКА ПИТАЊА ПОСТУПКА У СПОРОВИМА МАЛЕ ВРЕДНОСТИ

I. — Разлог доношења главе 29-A Закона о парничком поступку

Законом о изменама и допунама ЗПП од 25. априла 1972. године, прописан је (новом главом 29-A ЗПП) посебан поступак у споровима мале вредности. Циљ издавања поступка у споровима одређене природе и вредности, као посебног, јесте, овде, несумњиво, његово убрзање, због релативно малог значаја спорова ове врсте за странкс. Уопште, убрзање поступка у споровима мале вредности има за последицу потискивање начела материјалне истине у корист начела процесне економије, а оправдање за успостављање оваквог односа између поменутих начела састоји се у претпоставци „да у спору мале вредности не треба да буду испуњене све гаранције за тачност одлуке, које Закон иначе прописује, а које продужавају трајање парнице”⁽¹⁾. Познато је да због преоптерећености парничних судова поступак пред њима траје сувише дуго да би се заштита субјективних права могла сматрати ефикасном. Ради великог броја баш ове врсте спорова, који су од доношења Закона о изменама и допунама ЗПП од 25. априла 1972. године, обухваћени појмом спорова мале вредности, целисходно је било предвидети сумарнији поступак за остваривање оних права странака, која, због своје релативно мале вредности, имају за њих и мањи значај. Прописивањем посебних одредаба за спорове мале вредности се, дакле, постиже двоструки циљ: ефикаснији рад судова у овим, многобројним споровима и бржа, па тим и целисходнија заштита одређених права странака. Додуше, на први поглед, оваквим посебним третманом спорова мале вредности рађа се противречност: странака пре остварује заштиту свог мање значајног права од права веће вредности и значаја. Но, противречност је привидна, јер одредбе општег парничног поступка пружају више гаранција за тачност одлуке суда, успостављајући, у целини гледано, доминацију начела материјалне истине над осталим, чиме се за право од већег значаја за странку обезбеђује, донекле жртвовањем ефикасности поступка, потпунија заштита.

Због тога се може рећи да је законодавац, успостављајући везу између спорова мале вредности као спорова од релативно малог значаја за странку, и ефикасности заштите права, чијом повредом овакви спорови настају, прописао одредбе које омогућавају убрзање поступка у одређеним процесним ситуацијама. Ово убрзање се конкретно огледа у:

1) могућности окончања парнице због пропуштања странака; чл. 436, ст. 1 и 2. ЗПП.

2) ускраћивању странкама могућности да својом вољом, путем мировања утичу на ток поступка; чл. 436, ст. 2. и 3. ЗПП.

3) одредбама о скраћењу записника и обавези констатације само најбитнијих радњи странака и суда; чл. 436е.

⁽¹⁾ Б. Познић, Поводом измене и допуне ЗПП, Анали Правног факултета у Београду, 1972/5—6.

4) ускраћивању странкама права да посебном жалбом побијају решења којима се поступак не окончава; чл. 436б. ЗПП.

5) посебним одредбама о објављивању и писменој изради пресуде; чл. 436 и. ЗПП и

6) ограничењу разлога жалбе против пресуде; чл. 436ј. и 436з. ст. 4. ЗПП.

II. — Појам спорова мале вредности

Према новели ЗПП, споровима мале вредности се сматрају спорови пред општинским судом, у којима вредност захтева не прелази износ од 1.000 — динара, а пред окружним привредним судовима, износ од 5.000.— динара, када је реч о новчаном потраживању, предаји покретних ствари и када је тужилац у тужби навео да пристаје да уместо испуњења одређеног захтева прими новчани износ до наведених лимита. Поред тога, спорови мале вредности не могу бити спорови о непокретностима, о законском издржавању и спорови из радног односа.

Историјски посматрано, појам спорова мале вредности није непознат југословенском процесном праву. Законик о судском поступку у грађанским парницама од 13. јула 1929. године садржавао је одредбе о поступку у маличним стварима, који је био прописан за случај да вредност предмета спора пред среским судовима не прелази износ од 500 ондашњих динара.

Јасно је да конкретно изражена новчана вредност предмета спора није елемент појма спорова мале вредности у теоријском смислу. Наиме, ако би се трајније хтео одредити појам спора мале вредности, конкретан лимит, изражен у новчаним јединицама, крајње је непоуздано средство за одређивање природе ових спорова, због честих промена вредности новца у данашње време, које ће нужно захтевати и померање прописаног лимита. То значи да се мора открити разлог који стоји иза овог конкретног новчаног израза, а који је довео до издавања поступка у споровима мале вредности, као посебног. Није тешко констатовати да је тај разлог релативно мала вредност предмета спора. Но, узет сам за себе, овај разлог не објашњава потребу стварања нове категорије спорова и прописивања посебног поступка за њих. Али, повезан са правним интересом странке, показује да је реч о спору који за њу има релативно мали значај.

Када је на овакав начин одређена основна особина предмета спора, онда се поступак прописан главом 29-А ЗПП може дефинисати као *скуп одредаба које прописују поступак општинских и окружних привредних судова у споровима од релативно малог значаја за странке, а којима се постиже убрзање и окончање поступка под повољнијим условима него у општем парничном поступку*. Овим се хоће рећи да је основни критеријум за разликовање поступка у споровима мале вредности од општег пар-

ничног поступка и осталих посебних поступака релативно мали значај спорова ради којих се поступак води.

Наиме, једини нови процесноправни институт који је унет главом 29-А ЗПП, јесте поред појма спора мале вредности, фикција да се тужба сматра повученом, ако уредно позвани тужилац не дође на прво рочиште а главну расправу. (Додуше, са овим институтом смо се већ срели у Закону о јавном информисању СР Србије, у делу у коме се говори о поступку по тужби за објављивање исправке информације, те, иако није био до сада предвиђен Законом о парничном поступку, представља институт нашег грађанског процесног права). Све остало, као решења која се могу побити само жалбом против пресуде, узастопни изостанак обе странке са два рочишта, а као последица фикција да је тужилац повукао тужбу, немогућност да наступи мировање поступка, па чак и одредаба да се правним леком покреће само правно, а не и чињенично питање (аналогија са ревизијом), већ је познато у нашем процесном праву. Због тога сматрамо да процесне норме које регулишу ову област немају никакву специјалну правну природу, по којој би се могле разликовати од одредаба општег парничног поступка и осталих посебних поступака. Управо ради овога, при дефинисању појма поступка у споровима мале вредности, везали смо се за правни интерес, као посебну граничну правну чињеницу између процесног и материјалног права, и преко њега, дошли до релативно малог значаја одређене врсте спорова за странке, као одлучујућег елемента, који је диктирао само одступања од одредби општег парничног поступка, али не и формирање нових, посебних процесноправних института, сем већ наведеног изузетка. Уосталом, по свом овако одређеном карактеру, поступак у споровима мале вредности, као посебан, не разликује се од осталих посебних поступака. Може се рећи да су разлози прописивања посебних поступака, уопште, диктирани далеко више материјалноправном природом повређеног субјективног права, него неким процесноправним разлозима. Процесноправне разлике су последица различитих материјалних права, за која се претендује да су повређена. Тако се и у споровима мале вредности потврђује да „поступак једне земље мора бити уређен тако да одговара њеном материјалном праву“⁽²⁾.

III. — Границе примене одредаба о споровима мале вредности

Субјективне границе. — Приликом разматрања субјективних граница примене одредаба о споровима мале вредности, разумљиво је да ћемо се ограничити само на судове који ове одредбе примењују, јер у односу на странке нема никаквих питања, која не би улазила у општи парнични поступак и поступак пред привредним судовима. Другим речима, као странке у поступку у споровима мале вредности могу се појавити сва она лица и људски колективи, који имају страначку способност пред судовима опште надлежности и привредним судовима.

(2) Б. Познић, Грађанско процесно право, Београд, 1976, стр. 19.

Једино спорно питање у овој области јесте да ли се норме о поступку у споровима мале вредности примењују пред војним судовима, или не. Правило је да војни судови поступају по ЗПП, уколико Законом о војним судовима није што друго прописано, а тим Законом, као ни главом 29-А ЗПП, није прописано одступање које би искључивало примену поступка у споровима мале вредности пред војним судовима. Но, чланом 436д. ЗПП, предвиђено је да се овај посебан поступак спроводи пред општинским судовима, ако ЗПП није друкчије одређено, а друкчије је одређено само чланом 481б, којим је предвиђено да се поступак у споровима мале вредности спроводи пред окружним привредним судовима, под прописаним условима. Како се чл. 436д. ЗПП ограничава само на „овај“ Закон, а ЗПП нигде не помиње могућност примене одредаба о поступку у споровима мале вредности пред војним судовима, произлази да војни судови поменуће одредбе не могу примењивати⁽³⁾.

Јасно је да се на овај начин странкама пред војним судовима омогућује да у споровима чија је вредност испод 1.000.—, односно 5.000.— динара, добу до одлуке за чију тачност постоје веће гаранције него што је то случај са странкама, у истим споровима, пред судовима опште надлежности и привредним судовима. Очигледно је да су тиме странке стављене у различит положај. Ипак, сматрамо да је разлог овако неједнаком третману, чисто практичан. Војни судови, бар грађанска одељења су далеко мање оптерећени у раду од судова опште надлежности и привредних судова, те је заштита, иако се остварује уз примену одредаба општег парничног поступка, и без „олакшица“, које за суд предвиђа глава 29-А ЗПП, ефикасна.

(Када је реч о судовима удруженог рада, ситуација је потпуно јасна: Законом о судовима удруженог рада прописана је супсидијарна примена Закона о парничном поступку, и то одредбама од I до XXIV главе, те се у поступку пред овим судовима глава 29-А ЗПП не може примењивати. Јасно је и због чега, када се има у виду надлежност судова удруженог рада).

Објективне границе. — Разграничење поступка у споровима мале вредности у односу на општи парнични поступак и остале посебне поступке, извршено је чл. 436б. и чл. 436в. ЗПП. У овом погледу не постоје готово никакве тешкоће, јер је Законом одређен лимит вредности предмета спора, те се ови спорови врло лако могу разликовати од спорова на које се примењују одредбе општег парничног поступка, а с обзиром на карактер предмета спора осталих посебних поступака, и од њих.

Чланом 436в. ЗПП одређено је који се спорови не могу сматрати споровима мале вредности, а међу осталим су обухваћени радни спорови, као врста спорова који се, иначе, расправљају посебним поступком. (На спорове о непокретностима и законском издржавању, који су, такође, поменути истим чланом, примењују се одредбе општег парничног поступка).

⁽³⁾ В. Б. Познић О изменама и допунама ЗПП, *Анали Правног факултета у Београду*, 1972/5—6.

Сматрамо да је овако посебно издавајање радних спорова сувишно и може да доведе до забуне.

Сувишно, због тога што су законодавство, теорија и судска пракса изградили појам радног спора и поступка у коме се он разрешава, одвојивши га јасно од осталих посебних поступака. Очигледно је да је повреда права радника далеко специфичније обележје једног спора, од вредности захтева постављеног у парници, те да ће, у том случају, на конкретни спор бити примењене процесне одребе које су њему прилагођене (нпр. остваривање права радника унутар организације удруженог рада, као посебна процесна претпоставка за покретање парнице).

Са друге стране, одређивање радног спора, као оног на који се не могу примењивати одребе главе 29-А ЗПП, ствара забуну, јер таква забрана није предвиђена за остале посебне поступке, нпр. за парнице због сметања поседа, а због карактера предмета спора осталих посебних поступака, до дилеме може доћи само када је реч о поменутом поступку. (Наравно, овде долазе у обзир само парнице због сметања поседа на покретним стварима). По нашем мишљењу, чињеница да се једном тужбом тражи заштита последњег фактичког стања поседа одређује, пре свих осталих околности, карактер поступка у коме се ова заштита остварује. То значи да, ако је реч о сметању поседа покретне ствари, без обзира на то што је вредност предмета спора мања од 1.000.— динара, не долази у обзир примена одреба главе 29-А ЗПП.

Пракса се ни једног тренутка није колебала у оваквом тумачењу односа између два поступка, но сматрали смо за потребно да посебно укажемо на ово питање, с обзиром на формулацију чл. 436в. ЗПП, којим се, сувишно, забрањује примена одреба посебног поступка у споровима мале вредности на радне спорове, као предмет другог посебног поступка.

Однос овог поступка према поступку издавања платног налога јасно је постављен чланом 436д. ЗПП и не захтева посебну пажњу.

IV. — Примена одреба општег парничног поступка, као супсидијарних, у поступку у споровима мале вредности

Чланом 436а. ЗПП предвиђено је да се на спорове мале вредности супсидијарно примењују остале одребе Закона о парничном поступку, уколико односно питање није регулисано посебним одредбама. У вези са овим појавила су се у пракси схватања да остале одребе ЗПП, ван главе 29-А ЗПП, треба примењивати на различит начин од онога на који се примењују у општем поступку. Таква примена треба да буде резултат циљног тумачења ових одреба, јер је поступак у споровима мале вредности у наш парнични поступак унет ради брже заштите одређених права странака. Схватања су изнета у два вида: начелном, који се односи на све одребе ЗПП, ван главе 29-А ЗПП, с тим што се, наравно, мисли само на одребе општег, а не и посебних парничних поступака, и конкретном, који обухвата само одређене одребе ЗПП.

По нашем мишљењу, начелан одговор је немогуће дати, пре свега, због обавезе поштовања процесних принципа на којима је наш парнични поступак заснован. Не може се порећи да, нпр. начела судског кретања парнице, усмености, непосредности, слободне оцене доказа итд. имају исту вредност у општем и посебним парничним поступцима, те да онда и сви процесни инструменти којима се ова начела остварују, имају подједнак значај, без обзира у ком поступку се примењују. Та њихова равноправност повлачи и уједначеност критеријума за примену одредаба које их остварују, дакле, махом, подједнако тумачење.

Међутим, када је реч о тумачењу појединих одредаба ЗПП, сматрамо да има, у одређеним случајевима места њиховом различитом третману, посебно када је реч о примени одредаба ЗПП о:

- 1) одржавању расправе пред другостепеним судом у поступку по жалби у споровима мале вредности;
- 2) враћању жалбе жалцоцу на допуну, ако нису наведени разлози жалбе;
- 3) неким питањима у вези са повраћајем у пређашње стање и
- 4) примени чл. 293, ст. 2. ЗПП у поступку у споровима мале вредности.

1) Пре излагања о првом питању, треба напоменути да оно има, углавном, теоријски карактер, јер је одржавање расправе пред другостепеним судом, у нашој судској пракси, изузетак.

Чланом 350, ст. 2. ЗПП одређени су услови за одржавање расправе пред другостепеним судом. Они су предмет оцене овог суда, а састоје се у потреби да се, ради правилног утврђења чињеничног стања изведу нови докази или понове већ изведени.

Са друге стране, чланом 436ј, ст. 1. ЗПП, предвиђено је да се пресуда донета у поступку у споровима мале вредности може побити само због апсолутно битних повреда одредаба парничног поступка и погрешне примене материјалног права, а чланом 436з, ст. 4. ЗПП, наложено је странкама да све чињенице и доказе изнесу на расправи пред првостепеним судом, јер се у жалби против пресуде не могу износити нове чињенице и нови докази.

Тако је већ на први поглед јасно да се расправа пред другостепеним судом не може одржавати ради извођења нових доказа.

Поред тога, имајући у виду разлоге одржавања расправе пред другостепеним судом, очигледно је да се у поступку по жалби у споровима мале вредности не може ни ради понављања већ изведених доказа, дакле, уопште, одржати расправа. Наиме, разлог одржавања ове расправе је правилно утврђивање чињеничног стања од стране другостепеног суда, дакле, испитивање чињеничног основа пресуде. Како странке, у поступку у споровима мале вредности, према напред цитираним члановима главе 29-А ЗПП нису овлашћене да жалбом покрећу чињенично стање, то ни суд, у складу са начелом диспозиције, ово питање не може разматрати. Нема сумње да је институт расправе пред другостепеним судом намењен

искључиво разматрању чињеничне подлоге пресуде, из чега следи не само да је расправу нецелисходно одржавати већ да се она не сме одржати пред судом другог степена, ако је реч о споровима мале вредности.

Но, каква би била санкција, ако би другостепени суд ипак одржао главну расправу, (што је, додуше, готово невероватно) тешко је рећи. У поступку у споровима мале вредности ревизија је искључена, а самим тим и тростепеност и могућност истицања ове повреде, као апсолутно битне, пред судом још више инстанце. Од ванредних правних лекова остаје само тешко остварљива могућност санкционисања оваквог понашања путем захтева за заштиту законитости. Чињеница је да је јавни интерес, којим се надлежни јавни тужиоци и данас руководе, приликом подизања захтева за заштиту законитости, овде незнатан.

Остављајући по страни проблем санкције, мишљења смо да се циљним и систематским тумачењем чл. 350 ЗПП у вези са могућношћу његове примене у споровима мале вредности, може са сигурношћу констатовати да примени овог члана, у поменутом поступку, нема места.

2) Чланом 340, ст. 3. ЗПП, предвиђена је обавеза првостепеног суда да, ако у жалби нису наведени разлози, позове жалиоца да у одређеном року ову допуни, но да, и ако жалилац то не учини, жалбу достави другостепеном суду. Осврћући се на разлог прописивања посебних одредаба на поступак у споровима мале вредности, треба размотрити проблем примене цитиране одредбе општег поступка на поступак по жалби у поменутих споровима. Речено је да је разлог доношења главе 29-А убрзање поступка. Ако се у овом смислу тумачи чл. 340. ЗПП, наведени разлог захтева елиминисање свих оних радњи суда и странака које доводе до одуговлачења поступка, а нису од посебног утицаја на тачност одлуке. Наравно, неоправдано је рећи за обавезу првостепеног суда да позове жалиоца да наведе разлоге жалбе — да одуговлачи поступак, а није од утицаја на тачност одлуке. Странка по правилу познаје спор и у стању је да се изјасни о повредама поступка, те да допринесе тачности одлуке.

Али, ако се има у виду одредба чл. 353, ст. 3. ЗПП, према којој, у случају да у жалби нису наведени разлози, другостепени суд испитује побијану пресуду у погледу апсолутно битних повреда одредаба парничког поступка (чл. 343, ст. 2. ЗПП) и правилне примене материјалног права, као и могућност побијања пресуде у спору мале вредности само из разлога апсолутно битних повреда одредаба парничког поступка и погрешне примене материјалног права, намеће се питање да ли је заиста потребно примењивати чл. 340, ст. 3. ЗПП у поступку по жалби у споровима мале вредности. Пошто суд, иако странка не наведе разлоге жалбе, у сваком случају испитује пресуду у погледу управо оних разлога из којих се странка у поступку у споровима мале вредности једино може жалити, произилази да првостепени суд нема обавезу да у овим споровима поступа у смислу чл. 340, ст. 3. ЗПП, јер би то водило одуговлачењу поступка, а без утицаја је на тачност одлуке.

3) Следеће питање супсидијарне примене одредаба општег парничког поступка на процесне ситуације које настају у поступку у споровима ма-

ле вредности, јесте могућност повраћаја у пређашње стање услед изостанка странке са рочишта на коме је закључена главна расправа. (Овде се имају у виду сва рочишта сем првог, јер у случају недоласка уредно позваног тужиоца на прво рочиште за главну расправу, тужба се сматра повученом, а у случају недоласка уредно позваног туженог, под условима предвиђеним чланом 321. ЗПП, доноси се пресуда због изостанка).

Према одредбама општег парничног поступка, један од услова за допуштање повраћаја у пређашње стање је преклузија, тј. немогућност странке да поново предузме пропуштену парничну радњу. Јасно је да се у општем парничном поступку не може дозволити повраћај у пређашње стање услед изостанка са рочишта на коме је главна расправа закључена, јер странка има могућности да у жалби истиче нове чињенице и предлаже нове доказе, које на наведеном рочишту није износила. Дакле, она закључењем овог рочишта није преклудирана у погледу могућности изношења нових чињеница и доказа.

Међутим, чланом 436з, ст. 4. ЗПП, изричито је искључена могућност да се у жалби у поступку у споровима мале вредности износе нове чињенице и предлажу нови докази. Према томе, тренутак до кога обе странке могу износити своје чињеничне тврдње јесте моменат закључења главне расправе. После тог момента оне жалбом могу покретати једино правна питања. Због тога, у погледу могућности даљег изношења чињеница после наведеног момента наступа преклузија и испуњен је услов из члана 10б, ст. 1. ЗПП за подношење предлога за повраћај у пређашње стање. Оваквим тумачењем одредаба ЗПП, које су напред поменуће, под условом да су испуњене остале посебне претпоставке (оправданост разлога пропуштања и благовременост предлога) долази се до закључка да је у поступку у споровима мале вредности допуштен повраћај у пређашње стање због изостанка странке са рочишта на коме је закључена главна расправа. Такав је, по овом питању, и став судске праксе⁽⁴⁾.

Са становишта странке, која је, услед заиста оправданог разлога пропустила рочиште и дошла у ситуацију да не може више покретати чињенично питање, овај стај је, несумњиво, оправдан. Међутим, ако се опет вратимо на разлог прописивања главе 29-А ЗПП и на „Убрзани“ карактер поступка у споровима мале вредности, закључак да се, допуштањем повраћаја у пређашње стање због наведеног пропуштања, а у питању је несавесна странка, парница развлачи, тачан је. Значи да се у овом случају раба сукоб између начела материјалне истине и начела процесне економије. Кома од њих дати предност и како одредити критеријум за вредновање ових начела у датој ситуацији? Иако одговор на ово питање, по свему судећи, зависи од конкретних околности случаја, ипак је вредно покушати да се да начелан одговор.

Треба имати у виду неколико околности.

(4) В. реферат Првог општинског суда у Београду: Неки проблеми у примени главе 29-А ЗПП — спор мале вредности током првостепеног и другостепеног поступка, објављен у књизи „Трајање судског поступка“, издање Врховног суда Србије.

Прво, да наша судска пракса, по правилу, има благоданан стан према повраћају у пребашње стање и да, често, чак и без довођења до вероватности, „на реч“ странке, сматра разлог пропуштања оправданим.

Друго, да је објективни рок у коме се предлог за повраћај у пребашње стање може поднети, ако је реч о судовима опште надлежности, релативно дуг (три месеца) када се примењује у споровима мале вредности.

Треће, да је, према члану 480, тач. 1. ЗПП, у поступку пред привредним судовима објективни рок за подношење предлога за повраћај у пребашње стање, тридесет дана, значи знатно краћи него пред судовима опште надлежности, што отвара могућност различитог поступања општинских судова и окр. привредних судова, када је реч о спору мале вредности, јер је дужина рока, због карактера поступка у овим споровима, битна за допуштање повраћаја у пребашње стање.

Четврто, одговор на горње питање, донекле, зависи и од става који се заузима према могућности да другостепени суд у смислу чл. 358, ст. 2. ЗПП укине пресуду у спору мале вредности, о чему ће даље још бити речи.

Остављајући за сада по страни критику позитивних одредаба, пре свега, у односу на битно различиту дужину објективних рокова за подношење поменутог предлога и пропуст законодавца да се и о овом питању изјасни приликом прописивања норми поступка у споровима мале вредности, сматрамо да би судови у овим споровима, ипак морали дозвољавати повраћај у пребашње стање под строжијим условима него у општем поступку. Такво строго тумачење прописаних услова би се, разумљиво, могло односити само на оправданост разлога пропуштања, јер преклузија и благовременост предлога морају, по Закону, бити несумњиви. Начело слободне оцене доказа у овој области највише и долази до изражаја приликом формирања става суда о томе је ли разлог пропуштања оправдан или не. Због тога сматрамо да би оправданост разлога пропуштања требало ценити на основу таквих доказа као што су лекарско уверење, уверење одређених органа, нпр. војних, уверење организације удруженог рада, итд. Довођење до вероватности саслушавањем странке, које наша судска пракса допушта код повраћаја у пребашње стање у општем поступку, у поступку у споровима мале вредности не би требало допустити.

4) У пракси се јавило питање има ли у поступку у споровима мале вредности места примени чл. 293, ст. 2. ЗПП, по коме суд може закључити главну расправу и кад је остало да се прибаве извесни списи који садрже доказе потребне за одлучивање и кад треба сачекати записник о изведеним доказима, а странке су пристале да о овим доказима не расправљају или је суд нашао да је такво расправљање непотребно, све с обзиром на чл. 436и, ст. 1. ЗПП, по коме се пресуда у споровима мале вредности објављује одмах по закључењу главне расправе. Друкчије речено, треба ли формулацију чл. 436и, ст. 1. ЗПП сматрати као обавезу првостепеног суда од које нема одступања, или је ова обавеза идентична обавези суда у општем поступку из чл. 324, ст. 3. ЗПП, по којој је доношење пресуде

одмах по закључењу главне расправе правило, од кога су одступања допуштена. Сматрамо да нема разлога да се чл. 293, ст. 2. ЗПП не примењује у поступку у споровима мале вредности, јер се овом одредбом омогућује скраћење поступка тиме што изостаје расправљање о резултату доказивања, када га се странке одрекну, или је оно, према оцени, суда, непотребно.

V. — Могућност окончања парнице услед пропуштања странака

Као што је напред речено, глава 29-А ЗПП предвиђа значајно одступање од одредаба општег парничког поступка, које се састоји у функцији да се тужба сматра повученом, уколико уредно позвани тужилац не дође на прво рочиште за главну расправу.

Други начин окончања парнице услед пропуштања странака — узастопан изостанак обе странке са два рочишта за главну расправу, а као последица, фикција да се тужба сматра повученом — већ је познат институт поступка пред привредним судовима, који се, после новеле, примењује и на поступак у споровима мале вредности. Због тога он не захтева никаква објашњења осим оних која се могу изнети за поступак пред привредним судовима, и неће бити посебно разматран.

Што се, пак, тиче првог начина окончања парнице, неки од разлога који говоре против оправданости овог института, већ су изнети у нашој теорији⁽⁵⁾. То су: могућност да тужилац лако издејствује повраћај у пређашње стање и да на тај начин дође до развлачења парнице, уместо до убрзања, неправичност ове одредбе по тужиоца, јер је месна надлежност, по правилу, одређена према пребивалишту туженог, па се тужилац излаже трошковима, било ради личног доласка, било ради ангажовања помоћника у месту суда пред којим се води спор, што поскупљује поступак, као и неоправданост схватања да суд, у случају изостанка туженог може донети пресуду по расправљању са присутним тужиоцем, а да у случају изостанка тужиоца то не може учинити. Овим разлозима се може додати још један. Зашто уводити у систем нашег грађанског процесног права, заснован на једнакости странака, нови, до тада непознати институт, којим се ова равноправност ремети и тужилац неоправдано оптерећује. Ако увођење овог института у поступак по тужби ради објављивања исправке информације, има оправдања, оно се може наћи само у карактеру права чија се заштита тражи (једног личног права) и изузетној хитности овог поступка, која је условљена управо природом спорног права.

У поступку у споровима мале вредности, по правилу се ради о заштити имовинских права и поступак је само убрзан, а не и хитан. Због тога и нема оправдања за прописивање овакве последице тужиоцевог изостанка. Он је несумњиво у тежем положају него тужилац у општем

(5) Б. Познић, Поводом измена и допуна ЗПП, *Анали Правног факултета у Београду*, 1972/3—6.

парничном поступку, док је положај туженог у оба поступка исти. Дакле, не само да нема оправдања које би лежало у природи спорова мале вредности, нема ни политичког оправдања. Сви грађани су једнаки у остваривању својих права — овај уставни принцип сигурно не зависи од вредности права чија се заштита тражи.

VI. — Пресуда у споровима мале вредности

Одступања од одредаба општег парничног поступка, која се тичу пресуде, односе се, пре свега, на достављање писменог отправака пресуде и на њено објављивање.

У погледу објављивања пресуде одмах по закључењу главне расправе, нема никаквих посебних питања која се не би тицала објављивања пресуде од стране судије појединца у општем парничном поступку и могућности примене чл. 293, ст. 2. ЗПП, о чему је већ било речи, те ова одредаба поступка у споровима мале вредности не изазива посебну пажњу.

Но, могућност суда да пресуду писмено уопште не изради, а има таквих тумачења чл. 436и, ст. 2. ЗПП, била би новина за наше грађанско процесно право, и због постојећег система разлога жалбе против пресуде, могло би се поставити питање практичне проводљивости поменутог члана.

Значи, да је, пре свега, потребно протумачити чл. 436и, ст. 2. ЗПП и утврдити да ли он допушта да, под одређеним условима пресуда у споровима мале вредности уопште не буде писмено израђена, или се одредба чл. 326, ст. 1. ЗПП, којом је прописана обавеза суда да увек писмено изради пресуду има применити и на пресуде у споровима мале вредности, а чл. 436, ст. 2. ЗПП се односи искључиво на достављање преписа пресуде.

У пракси су се појавила два схватања.

Аргументат за мишљење да пресуда у спору мале вредности не мора у сваком случају бити писмено израђена, проналажен је у формулацији чл. 436и, ст. 2. ЗПП. Наиме, ако обе странке присуствују објављивању пресуде и ни једна од њих не захтева да јој се достави препис пресуде, по овом мишљењу, суд није дужан да пресуду писмено изради. Довољно је да постоји писмена изрека пресуде, која садржи све елементе које мора имати судски акт да би производно правно дејство, да је потписана од стране судије и објављена, чиме је посао првостепеног суда завршен.

Против овог схватања се несумњиво могу изнети бројни аргументи. При том су могућа два прилаза. Један, тумачењем самог чл. 436и, ст. 2. ЗПП, а други систематским тумачењем, при чему се узимају у обзир одредбе општег парничног поступка о материји првостепене пресуде и начела на којима је парнични поступак заснован.

Члан 436и, ст. 2. ЗПП изричито предвиђа да се „пропис пресуде увек доставља странки која није била присутна објављивању пресуде, а странки која је била присутна објављивању, само на њен захтев. „Према то-

ме, цитирана одредаба користи израз „препис”. Чим постоји препис, мора постојати и писмено израђени оригинал. И тиме је проблем решен. Закључак је, да се у сваком случају, без обзира на присуствовање странака објављивању и постојање њиховог захтева да им се препис достави, пресуда у споровима мале вредности мора увек писмено израдити.

Но, изнети аргумент није ни једини ни најјачи који говори у прилог обавезе суда да писмено изради пресуду.

Анализирајмо, прво ⁽⁶⁾, могућност да пресуда не буде израђена писмено у односу на наш законски систем разлога жалбе против пресуде. У споровима мале вредности жалба се може изјавити због апсолутно битних повреда одредаба парничног поступка и погрешне примене материјалног права. Другостепени суд никако не би могао да испитује пресуду која није писмено израђена, у односу на чл. 343, ст. 2. тач. 11. ЗПП, јер се ова тачка односи на недостатке писмено израђене пресуде. Штавише, таква пресуда, јер има само писмено израђену изреку, уопште нема разлога, те ће је другостепени суд већ на први поглед укинути.

Исто тако, немогуће је у другостепеном поступку испитати да ли је материјално право правилно примењено, јер се правне норме и правна правила на основу којих је одлука донета износе у образложењу, које изостаје ако не постоји писмено израђена пресуда ⁽⁷⁾.

Друго, по нашем мишљењу обавеза суда из чл. 326, ст. 1. ЗПП, којом је предвиђена обавезна писмена израда пресуде је општа, и без изузетка се примењује и у општем и у свим посебним парничним поступцима.

На основу изложеног, сматрамо да се поуздано може закључити да се у споровима мале вредности пресуда увек мора писмено израдити.

Онај део судске праксе који прихвата изнето становиште, разлилази се, донекле, у начину писмене израде пресуде. Мада је често реч о техничким питањима, различита мишљења могу имати и различите правне последице.

Тако је изнето мишљење ⁽⁸⁾, инспирисано одредбом према којој рок за жалбу странци која је присуствовала објављивању пресуде тече од дана објављивања, да пресуду треба израдити на расправном записнику. Исправно је констатовано да странка не може образложити своју жалбу, ако нема пред собом писмено израђену пресуду, или бар, да је њена могућност да да своје разлоге, ограничена. Очигледно је да у тренутку објављивања пресуде странка не зна какви су разлози пресуде, тим пре што судови, том приликом веома ретко износе разлоге, или их дају у недовољној мери. Са друге стране, рок за жалбу почиње да тече од дана објављивања. Чланом 326, ст. 1. ЗПП предвиђено је да се пресуда писмено мора израдити у року од осам дана од објављивања. Рок за жалбу у

⁽⁶⁾ В. реферат Првог општинског суда у Београду. Неки проблеми у примени главе 29-А ЗПП — спор мале вредности у првостепеном и другостепеном поступку, објављен у књизи „Трајање судског поступка”, Врх. суд Србије.

⁽⁷⁾ Исто као под 6.

⁽⁸⁾ К. Кузле, Прилог практичној примени одредаба ЗПП у споровима мале вредности, Наша законитост, 1973/3.

споровима мале вредности је осам дана — за странку која је присуствовала објављивању он тече од тог тренутка. То значи да закон дозвољава да странка дође у ситуацију да се не може упознати са разлозима суда. За њу је, дакле, ефекат исти као да пресуда уопште није писмено израђена.

Ради тога је предложено да се пресуда у поступку у споровима мале вредности писмено израђује истог дана када је објављена и одмах уручи странкама. Технички је ово изводљиво ако се изрази на записнику на коме је главна расправа закључена.

Међутим, са становишта чл. 327. ЗПП и чл. 343, ст. 2. тач. 11. ЗПП, поставља се питање да ли пресуда израђена на овај начин задовољава све законом прописане услове, тј. има ли све елементе које морају имати увод, изрека и образложење. У пракси се показало да овакве пресуде по правилу не испуњавају све прописане услове. Окружни суд у Београду, у поступку по жалби, редовно је доносио решења којима се описане пресуде укидају због апсолутно битне повреде одредаба парничног поступка из чл. 343, ст. 2. Тач. 11. ЗПП⁽⁹⁾. Да је ово, по неким мишљењима, сувише уско тумачење чл. 327. ЗПП, ипак оправдано, може се закључити ако се помену неки проблеми који се могу појавити у поступку принудног извршења. Записници са рочишта за главну расправу, по правилу, не садрже све што је по Закону потребно за тачно означавање странке, па се може појавити питање легитимације тражиоца извршења и извршеника.

Због тога сматрамо да писмено израђена пресуда у поступку у споровима мале вредности мора садржати све елементе предвиђене чланом 327. ЗПП, другим речима, да ова одредаба има исто дејство у споровима мале вредности, као у општем поступку и осталим посебним поступцима.

Но, мора се поставити питање због чега, кад је већ предвиђено да рок за жалбу тече од дана објављивања пресуде, новелом није одређен посебан, краћи рок за писмену израду пресуде, као и рок у коме писмени препис мора бити отпослан из суда, јер би се само на тај начин обезбедила могућност да странка изнесе све разлоге на којима заснива своју жалбу.

VII. — Жалба и поступак по жалби у споровима мале вредности

Чланом 436ј. одређени су разлози жалбе против пресуде у споровима мале вредности. Пресуда се може побити због апсолутно битне повреде одредаба парничног поступка и погрешне примене материјалног права. Изричито је искључено право странке да у жалби износи нове чињенице и предлаже нове доказе. То значи да се жалбом може покренути само правно питање.

Овакво сужење разлога жалбе против пресуде познато је у нашем грађанском процесном праву. Посебан режим разлога жалбе предвиђен

(9) В. реферат Првог општинског суда у Београду, као под б.

је против пресуде због изостанка пресуде на основу признања и пресуде којом се одлучује по предлогу за споразумни развод брака (Закони о браку СР Србије и СР Македоније). Разлози који су диктирали ограничење жалбених разлога на обим предвиђен главом 29-А ЗПП могу се, бесумње, приписати тежњи да се целокупан поступак убрза и скрати, те да се могућност укидања пресуде сведу на ону меру која одовара значају предмета спора. Очигледно је да се потврдом и преиначењем пресуде поступак брже окончава, него кад се доноси решење о укидању, тим пре што је ревизија у поступку у споровима мале вредности искључена. Са друге стране, може се констатовати да су другостепени судови најчешће у прилици да управо због недостатка у чињеничном стању укидају првостепене пресуде. Ради тога је, вероватно, другостепеним судовима ускраћено право да испитују чињенични основ пресуде.

У вези са наведеним ограничењем поставило се у пракси⁽¹⁰⁾ и теорији⁽¹¹⁾ питање који је суд овлашћен да цени дозвољеност жалбе у односу на њене разлоге. Одговор је исти— то је другостепени суд. Аргументат је пронађен у аналогији са ревизијом. Ревизијски суд, а не првостепени цени дозвољеност ревизије у односу на истакнуте разлоге.

Међутим, питање је како ће поступити другостепени суд уколико је у жалби против пресуде у спору мале вредности изнет само један и то недозвољен разлог — погрешно и непотпуно утврђено чињенично стање. Да ли ће одбацити жалбу као недопуштену, или поступити као да никакав разлог жалбе није наведен и у смислу чл. 353, ст. 3. ЗПП испитивати пресуду у погледу апсолутно битних повреда одредаба парничног поступка и у погледу правилне примене материјалног права. Заложили бисмо се за друго становиште, не само из чисто правних већ и из правнополитичких разлога. Правни разлог би био— да ако је истакнут само наведени недозвољен разлог, сматрати да жалба уопште нема разлога и поступити на начин предвиђен чланом 353, ст. 3. ЗПП. Правнополитички разлози би се састојали у пружању прилике странци, која у односу на општи парнични поступак и тако има ограничена права у другостепеном поступку, да њена жалба ипак буде размотрена пред судом више инстанце у границама оних разлога који су дозвољени против пресуде у споровима мале вредности. Оваквим поступањем остварује се једно уставно право — право на жалбу. Друкчијим третманом би странка била стављена у неравно-правни положај у односу на странку која у жалби није истакла никакве разлоге. Све ово тим пре што странке у споровима мале вредности често саме воде спор, без ангажовања стручњака, па се истицање погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања понекад може приписати њиховој неукости. А како је начело поучавања неуке странке једно од начела на којима је заснован читав парнични поступак, не може се прихватити да оно обавезује само првостепени суд. Управо је ово прилика да суд другог степена на један ширн начин, не директним проучавањем, доприноси остварењу поменутог начела.

⁽¹⁰⁾ В. Материјал са саветовања општинских судова са подручја Округног суда у Београду.

⁽¹¹⁾ Б. Познић, као под 5.

Проблем око кога постоји највише неслагања јесте, у овој области, примена чл. 538, ст. 2. ЗПП, по коме и кад странка није побијала пресуду зоог погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања, ако се приликом решавања по жалби појави оправдана сумња о истинитости чињеница на којима је заснована првостепена пресуда, другостепени суд може укинути пресуду.

Поводом овог питања изражено је схватање да се не може укинути пресуда у споровима мале вредности, позивањем на чл. 358, ст. 2. ЗПП.

Аргументи су да је покретање чињеничног питања жалбом Законом изричито искључено, да су разлози жалбе ограничени управо зато да би се ономогућила другостепена оцена чињеница која развлачи поступак⁽¹²⁾, да кад већ другостепени суд не може одржати главну расправу, не може ни оцењивати тачност чињеница утврђених у првостепеном поступку⁽¹³⁾, те да то јасно произлази из одредаба главе 29-А ЗПП.

Судска пракса се по овом питању поделила. Општински судови, углавном, заступају мишљење да се не може дозволити примена чл. 358, ст. 2. ЗПП на поступак у споровима мале вредности. Окружни суд у Београду, међутим, чврсто стоји на становишту да је оваква примена дозвољена. Ово мишљење изнето је на саветовању општинских судова са подручја Окружног суда у Београду.

Констатовано је, прво, да чланови 358, стр. 2. ЗПП и чл. 436ј. ЗПП не противрече један другом, јер се чл. 358, ст. 2. ЗПП може применити увек, па и онда када се уопште као разлог не истиче погрешно и непотпуно утврђено чињенично стање. Тако је ова примена допуштена када је помнути разлог искључен из круга разлога жалбе против одређених пресуда. Даље је истакнуто да се ова одредба примењује и када у жалби нису изнети никакви разлози, и најзад, Окружни суд у Београду сматра да, кад већ другостепени суд има овлашћење да применом чл. 358, ст. 2. ЗПП укида пресуде у предметима веће вредности и значаја и кад није истакнут разлог погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања, нема услова да му се то овлашћење ускрати у споровима мале вредности.

Дакле, када се изнети аргументи супротставе један другом, долази се до закључка да је и ово питање проистекло из сукоба начела материјалне истине и начела процесне економије. Које је од њих у светлу конкретног случаја значајније?

У овом раду досада смо, имајући у виду разлог прописивања главе 29-А ЗПП, углавном давали предност начелу процесне економије. Но, исто тако сва до сада обрађивана питања тичала су се поступка пред првостепеним судом, изузев питања одржавања главне расправе пред другостепеним. Овом приликом, сматрамо да ипак претежу разлози за давање првенства начелу материјалне истине.

Претходно је потребно правилно протумачити чл. 358, ст. 2. ЗПП. Мишљења смо да недостатак у чињеничном стању мора бити такав да се

(12) Б. Познић, као под (11).

(13) Реф. Првог општинског суда у Београду, као под (9).

и без посебног испитивања тачности утврђених чињеница (остављајући по страни могућност испитивања правних питања, ако се не претресају и чињенична) без тешкоћа уочава. Другим речима, чл. 358, ст. 2. ЗПП тражи, условно речено, грешку у утврђивању чињеница далеко јачег интензитета од оне предвиђене првим ставом истог члана, — такву која се на први поглед може констатовати. Уз све напред изнете аргументе за могућност примене поменутог члана на поступак у споровима мале вредности, додајемо и овај, уз напомену да се, ипак, другостепеним судовима мора омогућити контрола чињеничног стања у одређеним крајњим случајевима, јер ако би му она и тада била ускраћена, он не би могао потпуно да одговори својој дужности контроле правних питања. Али, примена чл. 358, ст. 2. ЗПП не сме бити до те мере проширена да другостепени судови у сваком конкретном случају испитују пресуде у споровима мале вредности у погледу утврђених чињеница, као што се то, неретко, догађа у нашој судској пракси. Мера примене је квантитативна и састоји се, да поновимо, у неизбежности опажања „грешке” у утврђивању чињеница, ако се оне не испитују. Ако се другостепеном суду не би омогућило овакво поступање у случајевима крајње несавесног утврђивања чињеница у првостепеном поступку, питање је да ли би се у поступку у споровима мале вредности у пуној мери остваривало уставно начело права на жалбу.

На први поглед, између нашег става да у поступку у споровима мале вредности нема места одржавању главне расправе пред другостепеним судом, и сада изнетог мишљења да се чл. 358, ст. 2. ЗПП може применити у овом поступку на изнети начин, постоји противречност. Али, ако се осврнемо на однос другостепене расправе према могућој одлуци коју на основу ње суд доноси, вероватно ћемо се сложити да се по њеном закључењу редовно доноси пресуда којом се првостепена преиначује, дакле, по правилу, као чињенични основ се појављују околности утврђене у поступку пред другостепеним судом. Применом чл. 358, ст. 2. ЗПП обавезно долази до укидања пресуде, и то због очигледно погрешно утврђене одлучујуће чињенице, па је чињенични основ пресуде, бар кад је реч о споровима мале вредности, увек резултат делатности првостепеног суда. С тим у вези, сматрамо да преиначењу пресуде у поступку у споровима мале вредности има места само на основу чл. 360, ст. 1. тач. 2. и 5. ЗПП (тј. ако је на тачно утврђено чињенично стање материјално право погрешно примењено и ако је тужбени захтев прекорачен), са напоменом да и у случају примене тач. 2. наведеног члана неминовно долази до оцене чињеничног стања од стране другостепеног суда, јер се друкчије не може утврдити да ли је материјално право правилно примењено или не.

Преостаје још да се да оцена о досадашњем доприносу главе 29-А ЗПП убрзању поступка и ефикаснијој заштити одређених субјективних права. Уз напомену да је познавање судске праксе у овој материји увек и неминовно ограничено, можемо рећи да се одредбе о поступку у споровима мале вредности не примењују сасвим доследно. Нпр. често се догађа

да се записници воде на исти начин као у општем парничном поступку, да се пресуда не објављује одмах по закључењу главне расправе, да се лако дозвољава повраћај у пређашње стање због изостанка тужиоца са првог рочишта за главну расправу, као и да се широко користи могућност примене чл. 358, ст. 2. ЗПП, тамо где очигледно нема места таквој примени. Изгледа да време од доношења главе 29-А ЗПП још увек није довољно дуго, да би се одредбе ове главе примењивале онако „глатко“, као и остале, старије. Сем тога, наведени примери недоследне примене ових одредаба доводе до тога да поступак у споровима мале вредности траје исто колико и поступак у осталим споровима, па се судијама намеће питање целисходности дословног поштовања посебних норми. Но, вероватно је да ће потпуној примени одредаба поступка у споровима мале вредности највише допринети све већа оптерећеност судова, посебно општинских, што ће се показати тек кад све републике и покрајине донесу своје законе о редовним судовима.

Весна Ракић